

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

29E JAARGANG

WOENSDAG 26 JULI 1944

No. 1466

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*J. F. ten Doesschate; P. Lieftinck (tijdel. afwezig);
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).*

H. W. Lambers — Adjunct-Secretaris.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p.p. in Nederland f 20,85 per jaar („Prijsvaststelling No. 052. IM 312"). Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.*

BERICHT.

Wij maken onze lezers er op attent, dat het telefoonnummer van de administratie der Economisch-Statistische Berichten 38340 is vervallen. De administratie is thans telefonisch te bereiken op het nummer van het Nederlandsch Economisch Instituut 3 8 0 4 0.

INHOUD:

Blz.

Nederland's beteekenis voor de internationale binnenscheepvaart door <i>Mr. W. H. Fockema Andreae</i> ..	388
Overheid en molestonderlingen door <i>Mr. J. J. G. Brutel de la Rivière</i>	390
Naheffingen e.d. van molestonderlingen, goedgekeurd door de Overheid tot 15 Juli 1944	392
De bouwkassen in 1943 door <i>Mr. Dr. A. Schrijvers</i> ..	394
Boekbesprekingen	
Dr. Ir. H. G. van Beusekom: Woningbouw. Problemen en perspectieven, bespr. door <i>Ir. L. H. J. Angenot</i>	395
Ontvangen boeken, brochures en statistieken	398
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	398
Maandcijfers	
Gecombineerde maandstaat van de vier Nederlandsche groote banken en van het Nederlandsche bedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij	399
Statistieken	
Stand van 's Rijks kas — Bankstaten	399

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Van de *geldmarkt* geen nieuws. De omzetten zijn belangrijk geringer geworden dan in de eerste weken na de gewijzigde afgiftepolitiek van de Schatkist. De hergroepering in de portefeuilles der onderscheiden geldgevers heeft thans plaatsgevonden en de ratio voor de sterk gestegen omzetten is daarmee komen te vervallen. Of het geldmarktexcedent reeds geheel geabsorbeerd is, valt moeilijk te zeggen. De saldi van anderen liggen nog ruim boven het niveau, dat voorheen als „ijzeren minimum" gold. Maar het is alleszins denkbaar, dat dit minimum thans hooger ligt, in verband met de gestegen liquiditeitsvoorkeur. De situatie op de discontomarkt is in elk geval van dien aard, alsof er geen geldoverschot meer aanwezig is.

De *obligatiemarkt*, die gedurende de eerste dagen der week betrekkelijk weinig verandering te zien gaf, heeft op den laatsten beursdag een reactie getoond, waardoor de 3½% leeningen 1942 en 1943 een oogenblik tot een fractie beneden pari reageerden, terwijl de rest van de markt dienovereenkomstig lager was. De eenige uitzondering op de algemeene marktstemming — eerst prijshoudend en daarna in reactie — vormden de beide 3% Indische leeningen, waarvan wij in vorige overzichten vermeld hadden, dat zij bij de marktendens waren-ten achter gebleven. Die achterstand is daarmee thans dus weer ingehaald. De daling van den koers der 3% grootboekinschrijvingen, die is ingezet toen een bedrag ad f 100-miljoen aan nieuwe inschrijvingen werd beschikbaar gesteld, gaat nog steeds voort. In totaal beloopt die daling nu al ruim 10 punten. Was destijds geen enkele attractie tot aankoop aanwezig door den veel te hoogen koers dezer waarden, thans is daarin wijziging gekomen. In verhouding tot de 3% leening 1937 en vooral ook de 2½% grootboek is de 3% grootboek thans uitgesproken goedkoop, wanneer men althans afziet van het verschil tusschen vooroorlogische en oorlogsschuld.

De *aandeelenmarkt* blijft bij voortdoring blijk geven van een tamelijk labiel evenwicht. Deze week raakten weer 13 fondsen van den stopkoers af en verschillende aandeleensoorten, die in het begin van de week nog een flink herstel hadden geboekt, moesten tegen het einde van de week weer een flinke veer laten. De situatie is aldus, dat elke gebeurtenis, die de beurs eenigszins in beweging kan brengen, aanbod uitlokt. De omzetten zijn aanzienlijk teruggelopen, maar blijven toch nog ver boven het peil van de periode vóór de algemeene reactie. In de verslagweek bijv. waren er zeer omvangrijke omzetten in bank-aandelen. Maar ook in andere fondsensoorten werden soms flinke posten omgezet, een duidelijk bewijs van het feit, dat de periode, dat elke aandelenbezitter angstvallig aan zijn bezit vasthield, voorbij is.

NEDERLAND'S BETEKENIS VOOR DE INTERNATIONALE BINNENSCHIEPVAART.

De bestudeering van een statistiek blijft een bezigheid, welke tot conclusies kan voeren, die te denken geven: wij kunnen, deze ervaring indachtig, de verleiding niet weerstaan om ons thema te benaderen aan de hand van enkele cijfers.

Eenige gegevens over de samenstelling der binnenvloot.

Een scheepstype, dat in de binnenscheepvaart van onze Lage Landen in trek is, de zgn. „Kempenaar” (met als gemiddelde maten lengte 50 m, breedte 6,60 m en een diepgang van ongeveer 2 m), een sleepschip, dat zijn naam ontleent aan de mogelijkheid van het gebruik daarvan op de Kempische kanalen, was per 1 Januari 1942 met 611 exemplaren in ons land vertegenwoordigd. Gaat men na, wanneer het grootste gedeelte dezer vaartuigen is gebouwd, dan blijkt dat:

in de periode van	per jaar gemiddeld			
1900—1905	5	Kempenaars	werden	gebouwd
1906—1910	13,4	„	„	„
1911—1915	30,0	„	„	„
1916—1923	6,3	„	„	„
1924—1930	39,0	„	„	„
1931—1942	1,7	„	„	„

Van deze Nederlandsche Kempenaarvloot bevindt zich ongeveer 1/6 gedeelte in handen van reederijen, terwijl 5/6 deel het eigendom is van particuliere scheepseigenaren. Met deze laatsten worden bedoeld de scheepseigenaren, die deze schepen ofwel zelf als schipper bewaren, of daarop een zetschipper doen varen, en de vaartuigen exploiteeren door hiervoor vracht te zoeken over een beurtlijst, dan wel een overeenkomst van verhuur voor langeren tijd aan te gaan met een reederij.

De, in verhouding tot andere landen, groote Kempenaarvloot in Nederlandsch bezit leert ons het één en ander over de bijzonderheden van den opbouw en van de werkwijze onzer binnenscheepvaart. Wij hebben hier te maken met een sleepschip van bescheiden tonnage, doch met een vaartuig, waarnaar, daar het geschikt is voor partijen van rond 500 ton, in verschillend verkeer vraag bestaat. Het vaartuig is, in verband met zijn afmetingen, geschikt om een uitgestrekt gebied van vaarwegen — open stroomen en kanalen in binnen- en buitenland — te bewaren.

Wanneer onze statistiek 611 Kempenaars per 1 Januari 1942 oplevert, dan zal de lezer daarbij in het oog moeten houden, dat, als gevolg van militaire maatregelen, juist in dit scheepstype een sterke afvloeiing heeft plaatsgevonden; doch de Kempenaarvloot, welke in den tijd vóór den oorlog bijkans het dubbele uitmaakte van hetgeen ons per 1 Januari 1942 is gelaten, wijkt structureel niet in belangrijke mate af van de door de statistiek van 1942 omvatte groep van vaartuigen, zoodat bepaalde conclusies kunnen gelden voor het verleden, even zoo goed als voor het heden.

De cijfers leeren dan in de eerste plaats, dat de particuliere scheepseigenaar in zeer sterke mate vertegenwoordigd is in de groep van eigenaren van deze maat schepen. Dit beteekent, dat de Nederlandsche particulier een bijzondere belangstelling heeft voor een schip, waarmede hij op een uitgestrekt vaargebied binnen en buiten de eigen grenzen kan werken. Hier ontmoet men een voor onze binnenvaart bijzonder belangrijken trek. De ondernemingsgeest van de particuliere schipperij in ons land vormt een primaire voorwaarde voor een sterke positie van onze natie in de internationale binnenvaart. Hiermede is niets gezegd ten nadeele van het Nederlandsche reederijwezen; doch in particuliere handen bevindt zich rond 75 % van de binnenvlootruimte onder Nederlandsche vlag en het is duidelijk, dat het zwaartepunt bij de beoordeeling dan ook vallen moet op deze groep.

De Rijnvloot vormt verreweg het belangrijkste deel van de groep van binnenvaartuigen, welke het West-Europee-

sche binnenscheepvaartverkeer verzorgen. De groei van deze vloot is sedert het eerste decennium van deze eeuw zeer groot geweest; de Rijsleepvloot bijv. heeft sedert 1910 een uitbreiding van rond 51 % ondergaan. Er blijkt, dat de Nederlandsche binnenvaart haar aandeel in deze ontwikkeling in ruime mate heeft gehad; bouwcijfers, als hierboven vermeld, bewijzen, dat de ondernemers op het gebied der binnenvaart in ons land de stijgende kansen voor het binnenvaartbedrijf hebben pogen te benutten, doch ook, dat naast periodes van opgang, waarin met bijzondere voortvarendheid werd gewerkt aan de uitbreiding van de vloot, periodes van laagconjunctuur volgden, waarin van nieuwbouw hoegenaamd geen sprake was.

Men kan dus met instemming constateeren, dat, mede dank zij den ondernemingslust van den „particulier”, den kleinen kapitalist, een groeiproces is bevorderd, waardoor ons land in de internationale binnenvaart zijn kansen ten volle heeft benut; daarnaast echter moet plaats worden ingeruimd voor eenige nadere overwegingen.

Een binnenschip heeft in het algemeen een lang leven ¹⁾. Zelfs in dezen tijd van oorlog zijn er slechts zeer weinig gevallen bekend, dat binnenschepen, na een groote beschadiging te hebben opgelopen door bombardement of na geheel te zijn uitgebrand, als totaal verloren moeten worden beschouwd. Men kan een casco veelal volkomen herstellen en belangrijke deelen daarvan vernieuwen. Afbraak komt in de binnenvloot dan ook betrekkelijk weinig voor. Zodoende blijft de vloot quantitatief regelmatig, ook wanneer bij laagconjunctuur slechts bescheiden vermeerdering door nieuwbouw plaatsvindt, hetgeen maakt, dat in tijden van laagconjunctuur de aanwezige vloot een zwaren druk vormt, temeer, omdat alsdan het werken met oude vaartuigen met lage afschrijvingen relatief voordeliger is dan het exploiteeren van nieuwe schepen, die hoogere kosten vergen.

De groote eenheden in de binnenvaart, welke op grond van haar afmetingen gebonden zijn aan een meer beperkt vaar- en werkgebied, ondervinden deze lasten van een economische inzinking in beginsel eerder dan de kleinere vaartuigen, welke een groter werkerrein vinden en welke dus meer kansen kunnen benutten dan voor de grootere schepen mogelijk is. Een vloot, die in opbouw zoodanig is gevarieerd, dat in verhouding de kleine eenheden behoorlijk zijn vertegenwoordigd, biedt derhalve meer kansen in goede en in slechte tijden dan een binnenvloot, welke meer eenzijdig is samengesteld. Hier ontmoeten wij een voor de groote Nederlandsche binnenvloot voordeligen factor. Onze binnenvloot beschikt namelijk over een vrij gunstige diversiteit van schepen, waarbij de kleinere sleepschepen en de motorschepen van beperkte maat een goed figuur slaan en waarin ook de sleepkracht van klein en middelmatig vermogen (dus geschikt voor stilstaand water en voor den benedenloop der groote rivieren) goed is vertegenwoordigd. Daarbij komt nog een andere factor. In het laatste decennium, vooral ook sedert het begin van den oorlog, is het vaargebied, vooral dat buiten onze grenzen, voortdurend uitgebreid. Wij herinneren aan de verbeteringen van de Maas, aan de uitbreidingen van het kanalenstelsel in België, aan de bevaarbaar-making van groote deelen van Main en Neckar, aan de ontsluiting van belangrijke deelen van West- en Midden-Duitsland door een breed opgezet kanalenstelsel — waardoor het Rijngebied in verbinding is gekomen met het gebied van Elbe en Oder, terwijl er verdere uitbreiding in wording is —, aan de komende verbinding van Donau en Rijn en tenslotte aan de mogelijkheden, welke verwacht mogen worden van de uitvoering van de plannen tot verbetering en vergrooting van het stelsel van binnenwateren in Zwitserland en in Zuid- en Midden-Frankrijk.

¹⁾ Vgl. „Investeeringen in de binnenvloot in Nederland” in het „Economisch-Statistisch Maandbericht” van November 1939.

Aantal in Nederland gebouwde kempenaars

Gemiddelde

1900/1905

1906/1910

1911/1915

1916/1923

1924/1930

1931/1942

Elk scheepje stelt 2 kempenaars voor

Ned. Stichting
voor Statistiek

Wanneer het alleen aan de vaarwegen en aan de vaartuigen ligt, dan schijnen de mogelijkheden voor ons land groeiende te zijn. Een vloot, die in het eigen land steeds de voedende krachten bezit van eenige groote zeehavens, die veel werk aanbrengen, een vloot bovendien, die bevaren wordt door een menschengeslacht, dat van ouder op ouder met het water vertrouwd is en dat buiten de grenzen de faam bezit van goed zeemanschap, eerlijkheid en goed koopmanschap, een vloot ook, die technisch bijzonder goed onderhouden kan worden door den steun van een werfapparaat in eigen land, hetwelk zoowel voor nieuwbouw als in het bijzonder voor reparatie een internationalen roep geniet om zijn deugdelijkheid en zijn snelheid van werken, zulk een vloot schijnt goede kansen te bezitten.

De internationale regelingen.

Evenwel, zonder meer is deze conclusie niet gewettigd. Of een vreemdeling in het buitenland vracht krijgt, hangt voor een goed deel af van dengene, die het goed heeft, dat moet worden vervoerd. Dit is een factor van veel belang, die bij de beoordeeling van de positie der Nederlandsche internationale binnenvaart niet uit het oog moet worden verloren. Nederland heeft bijzonder weinig eigen goed; wij varen voornamelijk het goed van derden.

En zelfs in dezen tijd van oorlog, nu de practische moeilijkheden van dezen aard niet bestaan, mag niet worden vergeten, dat er in vorige tijden door ons hardnekkig moest worden gestreden tegen de neiging, welke in buurlanden viel waar te nemen, om „eigen goed in eigen schepen” te doen vervoeren. De binnenvaart heeft zich bij dezen strijd steeds geruggesteund geweten door een bewuste overheidspolitiek, welke niet afgelaten heeft om de rechten van vrije mededinging te bepleiten tegenover de buurlanden, die andere, praktijken voorstonden of ten uitvoer brachten. De grondslag daarvoor werd gereedelijk gevonden in de beginselen van de Acte van Mannheim van 1868, welke de vrijheid voor allen zonder onderscheid op het stroomgebied van den Rijn vastlegt. Aan dit beginsel moge in den loop der tijden van verschillende zijden getornd zijn, vast staat, dat het hoofdprincipe zelfs in tijden van toenemende bescherming, van autarkie en van een fatale zelfgenoegzaamheid niet verloren is gegaan. Integendeel, ondanks de stormen, welke moesten worden weerstaan, vooral na 1930, mag worden vastgesteld, dat in het bijzonder de overeenkomst, welke Nederland met Frankrijk en België in 1939 heeft gesloten, ter regeling van een geleidelijke afschaffing van de België ten detrimente van ons land bevoordelende „surtaxes d'entrepôt”, gezonde elementen mocht bevatten van de herleving van het beginsel, dat in de zaken van het internationale binnenscheep-

vaartverkeer vrijheid van werken voor allen op den duur vruchtbare gevolgen zal moeten hebben.

Van niet minder belang moet in dit verband de vraag worden geacht, of een regime van bescherming der vrije vaart voor alle vlaggen, zooals dit voor den Rijn is erkend, voldoende is, nu door de technische ontwikkeling een zeer belangrijke uitbreiding is gegeven aan het gebied van waterwegen, dat den Rijn als hoofdadere heeft. Naarmate immers door deze waterbouwkundige aaneensluiting van grootere gebieden de ineenvoeging van economische relaties aanzienlijk toeneemt, de verkeersstromen een verandering en ontwikkeling doormaken en de functie van het dit geheele gebied bedienende binnenvaartapparaat een wijziging ondergaat, is het de vraag, of dit uitgroeien tot een grootere economische eenheid niet tengevolge zal moeten hebben, dat bij de verzorging van het binnenscheepvaartbelang in het algemeen uitgegaan zal moeten worden van de grondbeginselen, welke krachtens internationaal verdrag voor den Rijn thans sedert meer dan ½ eeuw gelden en daar hun deugdelijkheid hebben bewezen. Wij vermoeden, dat de geesten een ontwikkeling in deze richting niet zullen kunnen ontgaan, en wij verwachten stellig, dat Nederland, in verband met zijn bijzondere positie in dit verkeer, in deze ontwikkeling een belangrijke bijdrage tot een voor allen heilzaam resultaat zal kunnen bieden.

Dat de beteekenis, welke ons land voor een zoodanigen groei kan hebben, niet moet worden beïnvloed in nadeeligen zin door een politiek van te beperkte visie in eigen land, welke gericht zou zijn op het leggen van heffingen op de binnenvaart als vergoeding voor het gebruik van de waterwegen, dan wel op het stellen van beperkende regelen, strijdende met den zin van het Rijnvaartregime, zij zonder meer duidelijk. Het is voor ons land gevaarlijk om in zaken, de binnenscheepvaart betreffende, de dingen van de eigenlijke nationale binnenvaart te belangrijk te achten; wij meenen, dat voor ons in dit veld het zwaartpunt beslist in het internationale ligt en dat de gezondheid van de nationale binnenvaart voor een belangrijk deel afhangt van onze kansen buiten onze grenzen.

Terloops zij in herinnering gebracht, welke belangrijke deviezenbrengende functie de internationaal werkende binnenvaart kan bezitten; zelfs in deze oorlogsjaren beliep (tot 1 Januari van dit jaar), volgens een zeer globale berekening, het bedrag van de sedert 9 Mei 1940 verkregen ontvangsten uit dezen vorm van bedrijvigheid een totaal van rond f 44.700.000. Van hoeveel meer beteekenis dit moet zijn in meer normale tijden en van welk een belang deze factor kan worden voor de betalingsbalans van ons land na den oorlog, zal niet nader behoeven te worden ontwikkeld.

Organisatie en concentratie.

Nog een ander gebied van belang moet worden genoemd, wil men zich een oordeel vormen over de beteekenis van Nederland voor de internationale binnenscheepvaart. In de periode van teruggang en wederopleving vóór den oorlog, den tijd van 1929 tot 1939, is duidelijk gebleken, dat geregelde toestanden in de internationale binnenscheepvaart niet mogelijk zijn, tenzij er vormen van concentratie en van samenwerking worden bereikt, waardoor een te diep verval kan worden gekeerd. In verband met de natuurinvloeden is de bezettingsgraad van de binnenvloot niet regelmatig; periodes van laagwater hebben tengevolge, dat de vaartuigen slechts zeer onvoldoende afgeladen kunnen varen, zoodat, indien de transporten niettemin op tijd moeten worden uitgevoerd, een veel grooter scheepspark noodig is dan normaal het geval blijkt te zijn. Dit ruime scheepspark drukt in slechte tijden extra zwaar. Tevens moet worden bedacht, dat de vaste kosten van een sleepschip van dien aard zijn, dat de eigenaren daarvan in tijden van vermindering van het werk geneigd zijn om, ook al is het voor aanmerkelijk verminderde vrachten, in de vaart te blijven, opdat hierdoor ten minste iets van deze regelmatige kosten kan worden goedgeemaakt. De binnenvaart is bereid gebleken om zelfs voor zeer lage vrachten haar diensten te blijven aanbieden in tijden van depressie. Deze omstandigheid biedt per saldo geen van de partijen voordeel; de vrachten zakken steeds verder in, het materiaal slijt naar verhouding te sterk wegens gebrek aan onderhoud en de weerstandskracht van de scheepseigenaren wordt teniet gedaan. Vandaar het streven om door organisatie en samenbundeling van krachten paal en perk te stellen aan een dergelijk verloop. Hier treft het feit, dat voor dit doel de groepen van particuliere scheepseigenaren van verschillende landen elkander eerder plegen te vinden dan de kringen van reeders en van particulieren van één land; dit geldt met name voor Nederland. Nochtans mag worden vastgesteld, dat eensdeels dit samengaan van de groepen van Nederlandsche en vreemde particulieren aanmerkelijk heeft kunnen bijdragen tot een versteviging van de positie der Nederlandsche particuliere scheepseigenaren, terwijl anderdeels moet worden geconstateerd, dat geleidelijk aan de verhoudingen van de reederijen en van de georganiseerde particuliere scheepseigenaren hier te lande een ontwikkeling doormaken, welke leiden kan tot een hechtere samenwerking en tot het vinden van mogelijkheden om zich gezamenlijk op te maken tot het bevestigen van de gemeenschappelijke positie in de internationale vaart. Een zoodanige ontwikkeling van de verhoudingen in het binnenvaartbedrijf intern heeft ongetwijfeld positieve gevolgen voor de diensten, welke de Nederlandsche binnenvloot als geheel internationaal kan praesteeren. Wanneer door een dergelijke samenwerking het vrachtenpeil op een behoorlijk — ook voor de verladers aantrekkelijk — niveau kan worden gehouden, wanneer de samenwerking met de buitenlandsche collega's door goede eigen organisatie zal kunnen worden gediend, wanneer de benutting van onze scheepsruimte zoo economisch mogelijk zal kunnen plaatsvinden door een nauw samenspel van de Nederlandsche reederijen (die als regel de uitvoering van groote transporten in handen zullen hebben) en van de georganiseerde particuliere scheepseigenaren, wanneer ten slotte een eendrachtige Nederlandsche binnenvaartgroep haar belangen zal kunnen behartigen bij de eigen Overheid en in den vreemde, dan zal zijn voldaan aan een voorwaarde, welke van bijzonder belang zal blijken te zijn, wil de plaats van ons land in de internationale binnenvaart in ons deel van Europa sterk blijven.

Mr. W. H. FOCKEMA ANDREAE.

OVERHEID EN MOLESTONDERLINGEN.

Overziet men het gebied der overheidsbemoeiing met de landmolestverzekering en met de onderlinge molestverzekeringsmaatschappijen (hierna te noemen molestonderlingen) sedert 1 October 1942¹⁾, dan is er een aantal punten, hetwelk in het bijzonder de aandacht trekt. De hierna volgende beschouwingen zullen in het bijzonder betrekking hebben op eenige punten van overheidsbemoeiing met de molestonderlingen.

Codificatie van uitvoeringsvoorschriften en bemoeiingen van den Gemachtigde voor de Prijzen.

Met betrekking tot het toezicht, dat de Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken, krachtens het besluit betreffende de onderlinge molestverzekeringsmaatschappijen (no. 199/1940) en het besluit betreffende het verzekeringswezen (no. 218/1941), op de molestonderlingen uitoefent, zij hier allereerst gewezen op de codificatie van de voorschriften van meer formeelen aard, uitgevaardigd op grond van eerstgenoemd besluit en verschenen tot het jaar 1943. Van deze gelegenheid werd gebruik gemaakt om de desbetreffende beschikkingen, welke in hun oorspronkelijken vorm uiteraard werden ingetrokken, op onderscheidene punten te wijzigen en aan te vullen. Geheel nieuw waren o.a. de bepalingen; dat:

a. de voorafgaande goedkeuring van den Secretaris-Generaal vereischt is voor het vermeederen of verminderen van het aantal directeuren, administrateurs, bestuursleden, commissarissen en gevolmachtigden, alsmede voor het verhoogen van de grenzen in eenige afdeling, groep, onderdeel, kas of klasse, gesteld aan het bedrag, waarvoor gevaarsobjecten kunnen worden ingeschreven;

b. de aan een naheffing verbonden kosten een door den Secretaris-Generaal vast te stellen percentage of bedrag niet mogen overschrijden;

c. bij de liquidatie van een molestonderlinge of van één harer afdelingen, groepen, onderdeelen of kassen het door het bevoegde orgaan vast te stellen plan van uitkeering aan den Secretaris-Generaal moet worden voorgelegd, terwijl voor de uitkeering volgens een zoodanig plan de voorafgaande goedkeuring van den Secretaris-Generaal is vereischt.

Betreffende het vermelde sub b. merk ik op, dat men, naar mijn meening, deze bepaling niet moet beschouwen als een nieuwe bevoegdheid, welke de Secretaris-Generaal zich toekende, doch als een nadere uitwerking van de bevoegdheid, neêrgelegd in de bepaling, dat de voorafgaande toestemming van den Secretaris-Generaal vereischt is voor het heffen van een geheel of gedeeltelijken omslag (= naheffing). De laatstbedoelde bevoegdheid, welke niet alleen op artikel 3 van het besluit betreffende onderlinge molestverzekeringsmaatschappijen²⁾ is gegrond, maar tevens op artikel 2 van het besluit inzake de benoeming van een Gemachtigde voor de Prijzen (no. 218/1940)³⁾ geacht moet worden te zijn gebaseerd, was reeds — en juist slechts voorzoover het betreft het gestelde sub b. —, krachtens de verordening betreffende de bevoegdheden van den Gemachtigde voor de Prijzen (no. 115/1942), van den Secretaris-Generaal naar den Gemachtigde voor de Prijzen overgegaan. Deze nadere uitwerking moet dan ook worden verstaan als een van overheidswege gegeven verduidelijking eener bestaande bepaling, welke verduide-

¹⁾ Voor de periode daarvóór zie de artikelen van Mr. J. H. C. Slotemaker: „Overheidsbemoeiing met landmolestverzekering” en „De Overheid en de onderlinge molestverzekeringsmaatschappijen”, in „E.-S.B.” van 14 October 1942 en 21 October 1942. Zie ook het artikel van P. C. Gruys: „Oorlogsmolestrisico” in „E.-S.B.” van 28 Mei 1941.

²⁾ Behelzende, voorzoover ten deze van belang, dat de Secretaris-Generaal nadere regelen voor de uitoefening van het bedrijf der molestonderlingen kan stellen.

³⁾ „De wettelijke voorschriften tot regeling van de prijzen (sc. voor alle goederen en diensten) worden door de Secretarissen-Generaal, na overleg met den Gemachtigde, uitgevaardigd”.

lijking in het kader van een codificatie van uitvoeringsvoorschriften gewenscht en op haar plaats was.

De verordening no. 115/1942 deed alle bevoegdheden van de Secretarissen-Generaal van de Nederlandsche Departementen van Algemeen Bestuur op het gebied van prijsvorming en prijsbeheersching overgaan op den Gemachtigde voor de Prijzen, echter met dien verstande, dat de Gemachtigde voor de Prijzen rechtsvoorschriften op grond van de aldus op hem overgegene bevoegdheden slechts uitvaardigt in overeenstemming met den tot dat oogenblik tot het uitvaardigen dezer rechtsvoorschriften bevoegden Secretaris-Generaal.

Van de eerder genoemde bevoegdheid is door den Gemachtigde voor de Prijzen herhaalde malen gebruik gemaakt, zoowel met betrekking tot het percentage der naheffing, bestemd voor administratiekosten, als met betrekking tot de naheffingsprovisie voor tusschenpersonen. In verband met het laatstbedoelde punt is de vraag gerezen, of een prijsvaststelling, waarin een tusschenverzekeraar en vertegenwoordiger contractueel vastgelegd bedrag of percentage der provisie wordt verlaagd, den vertegenwoordiger terzake bindt. Deze vraag is door den Gemachtigde voor de Prijzen bevestigend beantwoord, onder verwijzing naar artikel 1 van het Uitvoeringsvoorschrift van het Prijsvormingsbesluit 1941, d.d. 17 Februari 1943 (Nederlandsche Staatscourant 11 Maart 1943, no. 49), uit welk artikel blijkt, dat het door den Gemachtigde voor de Prijzen vast te stellen provisiepercentage bindend is voor alle betrokken partijen.

Liquidatiefonds.

Een aangelegenheid, waarmede de Overheid zich onlangs heeft beziggehouden, is die van het dekken der liquidatiekosten van de molestonderlingen.

Aangezien na den datum, waarop een molestonderlinge in liquidatie is getreden, geen of weinig inkomsten door haar zullen worden genoten ter dekking van die kosten, welke voorheen werden bestreden uit het voor administratiekosten bestemde deel der voorschotheffingen, alsmede van eventuele andere kosten, meer in het bijzonder verband houdende met de afwikkeling, dienen tijdig voorzieningen terzake te worden getroffen. Nu werd door een aantal molestonderlingen in haar statuten, reglementen of voorwaarden van deelneming te weinig aandacht besteed aan dit onderwerp. Meestentijds werd in deze stukken met blijmoedigheid slechts de vraag onder oogen gezien, wat gedaan zou worden met een batig saldo na liquidatie. Derhalve werd door den Secretaris-Generaal bepaald, dat, voorzover dit door de molestonderlingen nog niet in eenigen vorm was gedaan, door haar een afzonderlijk liquidatiefonds moest worden gevormd⁴⁾.

Deze aangelegenheid is uiteraard hoofdzakelijk van belang bij molestonderlingen, die voor een bepaalden tijdsduur verzekeren. Bij de molestonderlingen van het andere type, wier deelnemers in het algemeen gedurende het oorlogsboekjaar niet mogen uittreden, ligt het voor de hand, dat, desverre, bovenbedoelde kosten over alle deelnemers op het moment van liquidatie door middel van den reglementairen omslag zullen worden omgeslagen, vooropgesteld, dat de statuten, reglementen of voorwaarden van deelneming daartoe de mogelijkheid bieden en dat de liquidatie inderdaad aan het einde van het oorlogsboekjaar plaatsvindt.

Terzake zij nog vermeld, dat een aantal molestonderlingen reeds voorzieningen op dit punt had getroffen, al dan niet in samenhang met een onder toezicht van het Departement tot stand gebrachte directiesalarisregeling. Eenige van deze regelingen zijn in de hier behandelde periode van overheidstoezicht tot stand gekomen. Enkele molestonderlingen behoeften ten deze geen voorzieningen te treffen, aangezien haar directies de liquidatiekosten

zullen dienen te bestrijden uit het aan hen, overeenkomstig het reglement, toegekende directiesalaris.

In het algemeen zal men kunnen zeggen, dat de liquidatiekosten worden gemaakt ten behoeve van alle personen, die bij de desbetreffende molestonderlinge gedurende eenig tijdvak verzekerd zijn geweest. Immers, liquidatie houdt hoofdzakelijk in de afwikkeling van alle afgelopen verzekeringsperiodes, aangezien deze op den datum der liquidatie veelal slechts voorloopig afgesloten zullen kunnen zijn, althans voorzover in zulke perioden schade is gevallen. Men denke in dit verband aan den tijd, die noodzakelijkerwijze verloopt met het verleenen eener rijksbijdrage en de daarmede gepaard gaande bevrijdende werking⁵⁾, alsmede aan het feit, dat nog tien jaar na de toekenning eener rijksbijdrage terugvordering kan plaatsvinden, wanneer blijkt, dat de desbetreffende bijdrage geheel of gedeeltelijk ten onrechte is toegekend⁶⁾. Het is dan ook begrijpelijk, dat de meeste molestonderlingen, wien het aanging, deze aangelegenheid aldus hebben geregeld, dat de liquidatiekosten ten laste worden gebracht van een fonds, dat direct of indirect uit een deel der voorschot-heffingen wordt gevoed; een enkele molestonderlinge kan reglementair deze kosten dekken uit de opbrengst van een bijzonderen omslag.

Eenige gegevens over de frequentie, waarmede de Overheid van hare bevoegdheden gebruik heeft gemaakt.

De bevoegdheid van de Overheid, nadere regelen voor de uitoefening van het bedrijf der molestonderlingen te stellen, lijkt voorshands, wat de algemeene punten betreft, genoegzaam uitgewerkt in de bovengenoemde samenvatting der uitvoeringsvoorschriften.

Omtrent de frequentie, waarmede van eenige der aan de Overheid toekomende bevoegdheden in de hier behandelde periode gebruik is gemaakt, volgen hier een aantal gegevens.

Drie molestonderlingen werden geliquideerd; twee hiervan waren nooit tot leven gekomen, aangezien niet voldaan was aan de door de Overheid ten aanzien van den aanvang der verwaarloosde gestelde voorwaarden (betrekking hebbende op het aantal verzekerden of het aantal verzekerde posten en het totaal verzekerde bedrag); de derde was een kleine plattelandsonderlinge, zustervereniging van een onderlinge brandwaarborgmaatschappij, welke in zalige onwetendheid verkeerde omtrent het overheidstoezicht, terwijl mede op grond daarvan de Overheid langen tijd niet met haar bestaan bekend is geweest⁷⁾.

De voorwaarden van deelneming van de door een onderlinge verzekeringsmaatschappij op te richten afdeling Reisongevallenverzekering — in welke verzekering ook het molestrisico zou zijn begrepen — verkregen de departementale goedkeuring. Er werden 65 verzoeken om goedkeuring tot wijziging van statuten, reglementen, verzekeringsvoorwaarden, tarieven enz. ingediend, waarvan 62 zijn ingewilligd en 3 afgewezen; hieronder zijn mede begrepen eenerzijds regelingen omtrent directiesalarissen en andere vergoedingen, anderzijds een achtttiental adviezen van het Departement aan den Gemachtigde voor de Prijzen inzake tariefs- en provisiewijzigingen. In vele gevallen werden de voorstellen op uitnodiging van en in overleg met het Departement herhaaldelijk op ingrijpende wijze herzien of aangevuld; in sommige gevallen werden aan de goedkeuring bepaalde voorwaarden verbonden.

Tenslotte volgt hier een opgave van de tot op heden door de Overheid goedgekeurde naheffingen, omslag-

⁴⁾ Art. 18, leden 4 en 5, van het besluit op de materiele oorlogsschaden (no. 221/1940).

⁵⁾ Art. 19, leden 1 en 3, van het besluit genoemd in noot 5.

⁶⁾ Voor de reden, waarom de Overheid de activiteit van molestonderlingen van deze soort ongewenscht achtte, zie het artikel van Mr. J. H. C. Slotemaker: „De Overheid en de onderlinge molestverzekeringsmaatschappijen”, onder het hoofd: „Streven naar concentratie”, in „E.-S.B.” van 21 October 1942.

⁴⁾ Beschikking van den Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken d.d. 14 Januari 1944, no. 308.

heffingen of hoe zulke omslagen meer mogen worden genoemd. (Zie onderstaanden staat).

Bij de beoordeeling van de onderstaande gegevens dient rekening te worden gehouden met de omstandigheid, dat de bedragen dezer heffingen geheel of gedeeltelijk aan de betrokken deelnemers zullen moeten worden terugbetaald, althans voorzover art. 18, lid 5, van het besluit op de materiele oorlogsschaden (no. 221/1940) terzake van toepassing is en bij de berekening der desbetreffende heffingen geen of onvoldoende rekening is of kon worden

gehouden met de te verlenen rijksbijdragen.

In een volgend artikel zal een tweetal punten van overheidsbemoeiing met de landmolestverzekering — t.w. de blokkademaatregel en de interpretatie van art. 18, lid 4, van het besluit op de materiele oorlogsschaden bij onderverzekering — worden behandeld. Tevens zullen daarin gegevens worden medegedeeld, betreffende het totale aantal verzekerden en het totale verzekerde bedrag bij de gezamenlijke molestonderlingen.

Mr. J. J. G. BRUTEL DE LA RIVIÈRE.

NAHEFFINGEN E.D. VAN MOLESTONDERLINGEN, GOEDGEKEURD DOOR DE OVERHEID TOT 15 JULI 1944.

Molestonderlinge	Afdeeling, onderdeel, klasse	Aard der risico's	Periode, waarop naheffing betrekking heeft	Percentage van de naheffing	Totaal verzekerd bedrag in de/het afdeeling, onderdeel, klasse (afgeronde bedragen)
Coöperatieve Vereeniging Nederlandsche Verzekering Mij., U.A., Eindhoven	III	onr. en roerende goederen met uitzondering van de in Afd. IV en V genoemde (zie hieronder)	1 - 11 - 1939 1 - 1 - 1941	10.—	f 1.364.000.—
Vereeniging „Molest-Risico”, Amsterdam	I II III IV	woonhuizen met inventarissen. bedrijfsgebouwen met inventarissen gevaarlijke risico's	1 - 1 - 1940 einde kalenderjaar waarin de vrede is gesl.	16.— ¹⁾ 24.— 28.— 32.—	f 2.233.836.736.—
„Nieuw Molest Risico”, Amsterdam	I II III IV	woonhuizen met inventarissen bedrijfsgebouwen met inventarissen gevaarlijke risico's	16 - 8 - 1940 einde kalenderjaar waarin de vrede is gesl.	5.— ²⁾ 7.50 8.75 10.—	f 2.862.000.000.—
Werknemers Onderlinge Molestverzekeringmij., A'dam	—	inboedels tot f 10.000.—	15 - 10 - 1940 15 - 10 - 1941	0.55	f 10.304.702.—
Werknemers Onderlinge Molestverzekeringmij., A'dam	—	inboedels tot f 10.000.—	15 - 4 - 1941 15 - 10 - 1941	0.25	f 10.304.702.—
Assurantie Mij. „Achlum”, Franeker	Afd. mol. verz.	onr. goederen, roerende goederen en alle belangen bedoeld bij art. 268 W.v.K. met uitzondering van ger. geld, actiën, schuldvorderingen en roerende zaken vermeld bij art. 567 B.W., daar waar het commissarissen wenschelijk voorkomt	1 - 7 - 1941 1 - 7 - 1942	0.50	f 154.500.000.—
Onderlinge Oorlogsmolestverzekering Mij., „Wieringermeer”, Middenmeer.	—	roerende en onroerende goederen in de Wieringermeer.	1 - 8 - 1941 15 - 9 - 1942	0.25	f 10.526.193.— (gemiddeld verz. kapitaal)
Eerste Onderlinge Verzekering Mij. tegen Bedrijfsmolest, Amsterdam	C	ongevaarlijke risico's van f 1.200.— tot f 2.500.— weekuitkeeringen	8 - 10 - 1941 8 - 4 - 1942	1.63 ³⁾	f 182.490.— (verzekerde weekuitkeering)
O.O.M. (Onderlinge Oorlogsschadeverzekering Mij.), 's-Gravenhage	D I II III IV	opstallen, inventarissen, enz.: gevaarlijke risico's opstallen, inventarissen, enz.: gevaarlijke grootere risico's oorlogsschade aan vaartuigen oorlogsbedrijfsschade en schade door huurderfing als rechtstreeksch gevolg van molest, voor gevaarlijke objecten	1ste halfj. 1942	0.70 0.875 1.05 1.40	f 436.500.000.— (dragende waarde op basis DI.)
Coöp. Vereeniging Nederlandsche Verzekering Mij., U.A., Eindhoven.	IV V	fabrieken, groote gebouwen, gevaarlijke risico's bijzonder gevaarlijke risico's	1 - 1 - 1942 1 - 9 - 1942	8.52	f 5.146.525.—
O.O.M., 's-Gravenhage	A	opstallen, inventarissen, enz.: normale risico's tot f 50.000.—	2de halfj. 1942	1.30	f 5.200.000.000.—
O.O.M., 's-Gravenhage	E I II III	schade door huurderfing als gevolg van molest, oorlogsbedrijfsschade tot een max. 26-weeksch bedrag van f 52.000 oorlogsbedrijfsschade tot een maximaal 26-weeksch bedrag van f 260.000.— bedrijfsschade vaartuigen	2de halfj. 1942	2.25 4.50 13.50	f 278.788.492.— (dragende waarde op basis EI)
Onderlinge Nederlandsche Molestverzekering Mij., A'dam	II	gebouwen van massieven bouwaard en constructie, vrijstaande plattelandrisico's met inhoud v.e.e.a. max. per object (geb. + inhoud) f 100.000.—	2de halfj. 1942	0.60	
O.O.M., 's-Gravenhage	B	opstallen, inventarissen, enz.: grootere (dan f 50.000.—) en afwijkende risico's*)	1 - 9 - 1942 1 - 3 - 1943	1.30	f 1.790.000.000.—
Onderlinge Molestrisicoverzekering v. d. Vereeniging v. Artsen-Automobilisten, Nederlandsche Rading	—	roerende en onroerende goederen, ongevallen.	1 - 9 - 1942 1 - 9 - 1943	4.—	f 59.043.707.—
Eerste Onderlinge Verzekering Mij. tegen Bedrijfsmolest, Amsterdam	A C	ongevaarlijke risico's tot f 500.— weekuitkeering ongevaarlijke risico's van f 1.201.— tot f 2.500.— weekuitkeering	8 - 10 - 1942 8 - 4 - 1943	4.— ⁴⁾ 5.60	f 743.127.— f 340.930.— (verzekerde weekuitkeering)

Molestonderlinge	Afdeling, onderdeel, klasse	Aard der risico's	Periode, waarop naheffing betrekking heeft	Percentage van de naheffing %/oo	Totaal verzekerd bedrag in de/het afdeling, onderdeel, klasse (afgeronde bedragen)
Vereeniging „Oranje”, Groningen	bedrijfschade-verzekering	ontstaan I particuliere averij, averij door II moelestschade aan eigen schip III moelestschade aan sluzen, bruggen of andere werken, welke het schip, op zijn reis zijnde, zou moeten passeeren		3.—	
			1 - 10 - 1942	2.25	f 2.209.865.—
			1 - 10 - 1943	1.50	
Werknemers Onderlinge Molestverzekeringmij., A'dam	—	inboedels tot f 10.000.—	15 - 10 - 1942 15 - 4 - 1943	1.50	f 12.497.895.—
Onderlinge Nederlandsche Molestverzekering Mij., A'dam	II	gebouwen van massieven bouw aard en constructie, vrijstaande plattelandsrisico's met inhoud v.e.e.a. max. per object (geb. + inhoud) f 100.000.—	1ste halfj. 1943	0.60	
O.O.M., 's-Gravenhage	A	opstallen, inventarissen, enz.: normale risico's tot f 50.000.—	1ste halfj. 1943	1.10	f 6.000.000.000.—
O.O.M., 's-Gravenhage	D	I opstallen, inventarissen, enz.: gevaarlijke risico's II opstallen, inventarissen, enz.: gevaarlijke grootere risico's III oorlogsschade aan vaartuigen IV oorlogsbedrijfschade en schade door huurderiving als rechtstreeksch gevolg van molest, voor gevaarlijke objecten	1ste halfj. 1943	6.80	f 534.830.581.— (dragende waarde op basis D.I)
				8.50	
				10.20	
				13.60	
O.O.M., 's-Gravenhage	E	I schade door huurderiving als gevolg van molest, oorlogsbedrijfschade tot een max. 26-weeksch bedrag van f 52.000.— II oorlogsbedrijfschade tot een maximaal 26-weeksch bedrag van f 260.000.—	1ste halfj. 1943	2.85	f 273.491.736.— (dragende waarde op basis E.I)
				5.70	
O.O.M., 's-Gravenhage	S	I oorlogsschade aan vaartuigen II vaartuigbedrijfsmolest	1ste halfj. 1943	9.—	f 102.544.076.—
				18.—	f 6.194.059.—
Eerste Onderlinge Verzekering Mij. tegen Bedrijfsmolest, Amsterdam	N	gevaarlijke risico's tot f 1.000.— weekuitkeering	8 - 2 - 1943 8 - 8 - 1943	6.50 *)	f 200.194.— (verzekerde weekuitkeering)
Werknemers Onderlinge Molestverzekeringmij., A'dam	—	inboedels tot f 10.000.—	15 - 4 - 1943 15 - 10 - 1943	0.80	f 17.675.689.—
O.O.M., 's-Gravenhage	D	I opstallen, inventarissen, enz.: gevaarlijke risico's II opstallen, inventarissen, enz.: gevaarlijke grootere risico's III oorlogsschade aan vaartuigen IV oorlogsbedrijfschade en schade door huurderiving als rechtstreeksch gevolg van molest, voor gevaarlijke objecten	2de halfj. 1943	1.35	f 601.394.773.— (dragende waarde op basis D.I)
				1.6875	
				2.025	
				2.70	
O.O.M., 's-Gravenhage	E	I schade door huurderiving als gevolg van molest, oorlogsbedrijfschade tot een max. 26-weeksch bedrag van f 52.000.— II oorlogsbedrijfschade tot een maximaal 26-weeksch bedrag van f 260.000.—	2de halfj. 1943	0.50	f 285.046.865.— (dragende waarde op basis E.I)
				1.—	
O.O.M., 's-Gravenhage	S	I oorlogsschade aan vaartuigen II vaartuigenbedrijfsmolest	2de halfj. 1943	7.—	f 137.809.931.—
				14.—	f 6.505.877.—
O.O.M., 's-Gravenhage	B	opstallen, inventarissen, enz.: grootere (dan f 50.000.—) en afwijkende risico's*)	1 - 9 - 1943 1 - 3 - 1944	3.20	f 2.418.242.000.—
Eerste Onderlinge Verzekering Mij. tegen Bedrijfsmolest, Amsterdam	A B C	ongevaarlijke risico's tot f 500.— weekuitkeering ongevaarlijke risico's van f 500.— tot f 1.200.— weekuitkeering ongevaarlijke risico's van f 1.200.— tot f 2.500.— weekuitkeering	8 - 10 - 1943	0.85	f 1.196.424.—
			8 - 4 - 1944	16.—	f 658.800.—
				20.—	f 457.205.— (verzekerde weekuitkeering)
Onderlinge Molestrisicoverzekering v. d. Vereeniging v. Artsen-Automobilisten, Nederlandsche Rading	—	roerende en onroerende goederen, ongevallen.	1 - 9 - 1941 1 - 9 - 1942	0.20	f 40.573.933.—

*) Dit is een voorschot op den omslag, vertegenwoordigende 80 % van den max.-omslag. Dit voorschot wordt in 3 termijnen gegeven. De eerste termijn — groot 25 % — is 1 December 1940 vervallen. Van de betaling van den tweeden termijn — groot 35 % — tot de heffing, waarvan de toestemming van overheidswege reeds is verleend, zullen de verzekerden, die niet aan de zgn. Aanvullende Regeling deelnemen, worden vrijgesteld.

*) Dit is een voorschot op den omslag, vertegenwoordigende 25 % van den max.-omslag.

*) Per f 100.— verzekerde weekuitkeering.

*) Hieronder eveneens bedrijfschade voorzoover deze een 26-weeksch bedrag van f 260.000.— te boven gaat.

DE BOUWKASSEN IN 1943.

Het jaar 1943 is wel een zeer typisch en uitzonderlijk jaar voor de bouwkassen in Nederland geweest. Eenerzijds immers hebben de kassen in dit jaar hun grootsten bloei doorgemaakt, anderzijds is alle verdere ontwikkeling plotseling stopgezet door maatregelen van overheidswege.

Wij stellen ons voor, in dit artikel de belangrijkste gegevens te verstrekken over de ontwikkeling der bouwkassen gedurende het jaar 1943 en te bespreken de maatregelen, door de Overheid getroffen, die hetzij direct, hetzij indirect invloed uitoefenen op den groei en de ontwikkeling der bouwkassen.

De ontwikkeling.

Het aantal bouwkassen, werkzaam in ons land, was op 1 Januari 1943 24, vermeerderde in 1943 met 3 en verminderde met 5, zoodat einde 1943 22 bouwkassen bestonden. Van deze 22 kassen werken er 19 volgens het renteloze systeem en 3 met debet- en creditrente.

De groote ontwikkeling in 1943 kan blijken uit het volgende staatje:

	totaal aantal contracten	totaal afgesloten bouwkapitaal (in f 1.000)
31 December 1941	7.303	34.500
31 October 1942 ¹⁾	15.294	79.600
31 December 1943	28.199	168.662

¹⁾ De juiste cijfers per 31 December 1942 zijn ons niet bekend.

Zooals blijkt, is het aantal contracten in een termijn van 14 maanden, 1 November 1942—31 December 1943, bijna verdubbeld en in twee jaar tijd bijna verviervoudigd. Nog sprekender is de groei van het afgesloten bouwkapitaal, het bedrag, waarvoor de deelnemers bij de kas hebben gecontracteerd om dit t.z.t. als hypothecaire geldleening te zullen ontvangen. In twee jaar tijd is dit bouwkapitaal bijna verviervoudigd en in 14 maanden meer dan verdubbeld. Het gemiddelde bedrag per contract bedroeg per 31 Dec. 1943 rond f 5.900 en is dus stijgend.

Tengevolge van de sterke toeneming van het aantal contracten en het daarop gecontracteerde bouwkapitaal, is te verwachten, dat het bedrag aan bouwkapitaal, aan de deelnemers toegekend, eveneens een sterken groei zal vertoonen, terwijl tengevolge daarvan eveneens te veronderstellen is, dat het bedrag aan uitstaande hypothecaire geldleeningen is toegenomen. Eén en ander is ook inderdaad het geval, hetgeen moge blijken uit de volgende gegevens:

	totaal toegekend bouwkapitaal	totaal uitstaand bedrag aan hypothecaire geldleeningen (in f 1.000)
31 December 1941	4.000	1.778
31 October 1942 ¹⁾	6.500	2.671
31 December 1943	18.331	4.888

¹⁾ De juiste cijfers per 31 December 1942 zijn ons niet bekend.

Zeer bijzonder is het te constataren, dat, terwijl het door de in kwestie zijnde 22 kassen sedert hun oprichting tot einde 1943 aan de deelnemers toegekende bouwkapitaal is gegroeid tot ruim f 18 miljoen, het bedrag aan uitstaande hypothecaire geldleeningen per 31 December 1943 nog slechts bijna f 5 miljoen bedroeg ¹⁾.

De oorzaak hiervan is natuurlijk te zoeken in het feit, dat het bouwen of koopen van huizen de laatste jaren practisch onmogelijk is, zoodat een groot aantal deelnemers blijkbaar niet weet, wat zij met de toegekende geldleening moeten aanvangen. Bovendien moet worden aangenomen, dat vele deelnemers, die eertijds een contract afsloten om daarmede een rentedragende hypothecaire geldleening af te lossen, deze geldleening reeds met geldmiddelen, verkregen uit andere financiële bron-

¹⁾ Het feit, dat de hypothecaire geldleening slechts omvat het toegekende bouwkapitaal minus het door den deelnemer gespaarde bedrag, verandert hieraan niets.

nen, hebben afgelost; anders is immers de bescheiden stijging van het hypothecaire bedrag in vergelijking met den kolossalen groei van het bedrag aan toegekend bouwkapitaal niet volledig te verklaren, daar de ervaring tot vóór eenige jaren bij de grootste bouwkas hier te lande uitwees, dat slechts ongeveer 1/3 van het toegekende bouwkapitaal werd besteed voor het bouwen of koopen van een eigen woning en 2/3 diende tot aflossing van reeds aanwezige hypothecaire geldleeningen ²⁾.

Dat het niet opnemen der toegekende bouwkapitalen niet aangenaam is voor de bouwkassen spreekt vanzelf, daar immers de administratiekostenbijdragen — te betalen door de personen, die een geldleening hebben ontvangen — tenslotte de voornaamste bron van inkomsten dienen te worden der renteloze kassen, die, zooals wij hierboven hebben gezien, overwegend in de meerderheid zijn. De spaargelden, door de deelnemers gestort, zolang zij niet voor het geven van geldleeningen zijn aangewend, brengen slechts administratiekosten voor de kas mede, daar de kas deze gelden meestal slechts als deposito bij een bank mag aanhouden en hiervan dus weinig of geen rente kweekt.

Van dit oogpunt uit bezien, is het een gelukkig verschijnsel, dat de meeste kassen renteloos zijn, want hoe zouden zij in dezen tijd aan hun verplichtingen tegenover de spaarders kunnen voldoen, indien zij aan deze een bepaalde rente hadden toegezegd over de gestorte gelden, stel 2 of 3 %, nu de deelnemers anderzijds niet bereid blijken de hun toegekende geldleeningen op te nemen?

Te meer opmerkelijk is de hierboven geschetste ontwikkeling gedurende het jaar 1943, daar in Juli door De Nederlandsche Bank aan de bouwkassen het afsluiten van nieuwe contracten werd verboden. Het is mogelijk, dat na Juli een aantal spaarders het door hen gecontracteerde bouwkapitaal hebben verhoogd, in de verwachting, dat na den oorlog de bouwkosten en de prijzen van onroerend goed belangrijk zullen liggen boven die van het verleden, in het algemeen zal toch wel juist zijn, dat in nog geen negen maanden tijd het aantal contracten en het bedrag aan bouwkapitaal ongeveer verdubbelden.

Tenslotte kan het ter verkrijging van een goed inzicht van belang zijn te vermelden, dat één der oudste bouwkassen haar domineerende positie ook in 1943 heeft weten te behouden. Deze kas had van het totaal aantal contracten, per 31 December 1943 bedragende 28.199, er 20.796, terwijl van het afgesloten bouwkapitaal ad f 168.662.000 er f 128.127.000 bij deze kas was ondergebracht. In het toegekende bouwkapitaal van ruim f 18 miljoen participeerde deze kas met ruim f 13 miljoen, terwijl de hypotheekportefeuille dezer kas ruim f 3 miljoen belooft van de totale hypotheekportefeuille ad f 4.888.000. Verder hebben 9 kassen nog in het geheel geen bouwkapitaal toegekend, terwijl 10 kassen nog geen hypothecaire geldleeningen hebben afgesloten.

De overheidsmaatregelen.

Zooals hierboven gezegd, gelastte De Nederlandsche Bank de bouwkassen om per 26 Juli de acquisitie stop te zetten. Deze maatregel zal wel genomen zijn om de deelnemers te beschermen, immers, een ingesteld onderzoek had uitgewezen, dat verschillende kassen zeer raar met de aan hen toevertrouwde geldmiddelen omsprongen, terwijl anderzijds de kolossale toeneming der afgesloten contracten ernstige gevolgen voor de toekomst deed verwachten. Speciaal werd een verlenging van den wachttijd gevreesd.

Ook wij hebben op diverse plaatsen op overheidstoezicht aangedrongen ³⁾, doch konden niet voorzien, dat dit op deze manier zou plaatsvinden. Immers, het acquisitieverbod treft zowel de goedgeleide, serieus gefinancierde kassen als de parasieten. Een gevolg van het acquisitieverbod is inderdaad geweest, dat een paar kleine kassen

²⁾ Mr. Dr. A. Schrijvers, „Bouwspaar-kassen”, blz. 79; Leiden 1942.

³⁾ Mr. Dr. A. Schrijvers, „Bouwspaar-kassen”, blz. 198 e.v.; Leiden 1942. Idem „De Bouwkassen”, in „Maandschrift Economie”, April 1943, blz. 253.

uit zichzelf besloten hebben te liquideeren. Anderzijds echter heeft men de groote bona fide kassen voor de grootste moeilijkheden geplaatst. Het met zooveel moeite gedurende een tiental jaren uitgebouwde acquisitieapparaat moet nu afgebroken worden en de met veel kosten voor reclame geschapen goodwill gaat in waarde achteruit. Daarbij komt, dat deze maatregel in zijn algemeenheid naar onze opvatting de spaarders niet die bescherming geeft, die zij noodig hebben; ja, in verschillende gevallen zal juist het acquisitieverbod nadeelig zijn voor de spaarders. Door het verbod van nieuwe toetredingen immers zijn de kassen gesloten kassen geworden, met als gevolg, dat de wachttijd belangrijk zal toenemen, tenzij tegenwerkende factoren, zooals het storten van extra bedragen of het doen van extra aflossingen, de verlenging van den wachttijd, resulterende uit het acquisitieverbod, compenseren. De spaarders hebben echter in zooverre direct bescherming nodig, dat zij er zeker van zijn, dat hun geldmiddelen niet worden gebruikt voor andere doeleinden dan waarvoor ze aan de kas zijn overgedragen. Bij de meeste kassen zijn de noodige waarborgen wel getroffen, doch gesteld, dat het acquisitieverbod zoolang duurt, dat het moment aanbreekt, dat de kosten der kas niet meer zijn op te brengen uit de inkomsten, die zeer bescheiden zijn, dan zal noodgedwongen een gedeelte der spaargelden tot bestrijding van de kosten moeten worden aangewend. Als uiterste dreigt den kassen, indien de uitgaven belangrijk de inkomsten gaan overtreffen, een faillissement, waarbij, welke waarborgen ook getroffen zijn tot veiligstelling der spaargelden, deze spaargelden in den faillieten boedel zullen vallen. Gelukkig voor de spaarders is het met vele kassen nog lang niet zoo ver gekomen, doch op grond van het bovenstaande spreken wij de hoop uit, dat het acquisitieverbod niet lang meer gehandhaafd zal worden.

Wil men de spaarders beschermen speciaal tegen een te langen wachttijd, die gevreesd wordt tengevolge van de abnormale ontwikkeling van het aangevraagde bouwkapitaal, laat men dan de kassen contingenteeren in hun acquisitie; dus voor elke kas, gezien de ontwikkeling in het verleden, een bepaald bedrag aan bouwkapitaal vaststellen, dat in een bepaalde periode mag worden afgesloten.

Bovendien vragen wij ons af, of het niet in het algemeen belang is, dat den kassen verdere ontwikkelingsmogelijkheden worden geboden. In dezen tijd van ruime geldmiddelen steriliseeren zij een belangrijk bedrag daarvan, zooals uit bovenstaande gegevens duidelijk blijkt — immers, een groot gedeelte der toegekende bouwkapitalen wordt niet opgenomen —, terwijl deze geldmiddelen na den oorlog direct beschikbaar zullen zijn voor den woningbouw, waarvoor ook van de zijde der Overheid belangrijke kapitalen gefourneerd zullen moeten worden.

Nu is het zoo, dat De Nederlandsche Bank in het vooruitzicht heeft gesteld, dat de bouwkasen ontheffing kunnen verkrijgen van het meergemelde acquisitieverbod, indien zij aan bepaalde voorwaarden voldoen.

Deze voorwaarden, waarop hier niet nader behoeft te worden ingegaan, zijn echter dusdanig gesteld, dat het den kassen feitelijk onmogelijk is ontheffing van het acquisitieverbod te verkrijgen.

Een meer juiste maatregel van De Nederlandsche Bank is het in den loop van het jaar bij de diverse kassen ingestelde accountantsonderzoek. Dit heeft ertoe geleid, dat een tweetal kassen bevel kreeg te liquideeren, één en ander als uitvloeisel van de bevoegdheden aan den Secretaris-Generaal van het Departement voor Bijzondere Economische Zaken toegekend in het Bankenbesluit en het Eerste Uitvoeringsbesluit Banken.

Was er een uitgesproken hausse in het vestigen van bouwkasen te constateeren na 1940 — na 1940 werden 16 bouwkasen opgericht —, door de invoering van het Bankenregister bij het Eerste Uitvoeringsbesluit Banken 1943 is deze ontwikkeling gelukkig afgeremd.

Tenslotte moet worden gememoreerd de installatie eener Staatscommissie op 2 Juni 1943 door den Secretaris-Generaal van het Departement voor Bijzondere Economische Zaken met als taak het bestudeeren van de werkwijze der bouwkasen en het ontwerpen van een voorstel, om tot een wettelijke regeling van dit instituut tegeraken.

Het voorzitterschap dezer commissie is gelegd in handen van Mr. Dr. J van Bruggen, voorzitter der Verzekeringkamer, terwijl tot leden dezer commissie zijn aangewezen, naast ambtelijke personen, vertegenwoordigers der Hoofdgroep Banken, Bedrijfsgroep Financieringsinstellingen en Credietinstellingen voor Bijzondere Doeleinden, Vakgroep Bouwkasen, Vakgroep Spaarkassen, Vakgroep Hypotheekbanken en De Nederlandsche Bank.

De taak dezer commissie is veelomvattend en niet gemakkelijk. Immers, zij zal niet zonder meer de regelingen, in het buitenland met betrekking tot de bouwkasen getroffen, kunnen en mogen overnemen. Bij haar voorstellen zal zij rekening hebben te houden met de ontwikkeling der bouwkasen en zal zij moeten pogen de bouwkasen een eigen plaats te geven in het financieele apparaat in ons land, een plaats, die overeenkomt met de doelstelling en werkwijze der bouwkasen.

Als men de conclusie van de Commissie, ingesteld door het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw, onderschrijft: „Ook in ons land kan de bouwspaar kas een waardevol instituut blijken voor de stimulering der woningproductie en de verbetering der volkshuisvesting”⁴⁾, kan men slechts wenschen, dat de Staatscommissie spoedig met een voorstel eener wettelijke regeling voor den dag zal komen, welke eveneens snel haar beslag moge krijgen, opdat de bouwkasen hun sociale taak zullen kunnen hervatten. Het is immers gewenscht, dat de termijn tusschen stillegging der werkzaamheden door overheidsmaatregelen en de totstandkoming van positieve maatregelen, welke tot hervatting der werkzaamheden kunnen leiden, zoo kort mogelijk wordt gehouden.

Mr. Dr. A. SCHRIJVERS.

⁴⁾ „Rapport betreffende de bouwspaar kas”, blz. 90, Alphen a. d. Rijn 1943.

BOEKBESPREKINGEN

Dr. Ir. H. G. van Beusekom: *Woningbouw. Problemen en perspectieven.* (Amsterdam 1944; A. J. G. Streng-holt's Uitg. Mij.).

De schrijver van het boven aangegeven werk, inspecteur van de Volkshuisvesting in Algemene Dienst, is voor onze lezers geen onbekende; meermalen zijn belangwekkende artikelen — ook in dit tijdschrift — van zijn hand verschenen over vraagstukken, betrekking hebbende op de volkshuisvesting. Thans heeft hij een overzicht gegeven betreffende de sociale, economische, financiële en daarmee samenhangende bestuursaspecten van de zorg voor de volkshuisvesting.

Uiteraard heeft schr. zich bij deze omvangrijke materie aanzienlijke beperkingen moeten opleggen. Blijkens de ondertitel „Problemen en perspectieven” is in hoofdzaak bedoeld de problemen, die bij de huidige stand van zaken bestaan, te releveren. Voor de toekomst zijn verschillende mogelijkheden aangeduid; op sommige punten wordt door den schrijver duidelijk stelling genomen.

Onze woningvoorraad, groot 2,2 miljoen woningen, die aan onze 9 miljoen inwoners huisvesting geeft, moet, in verband met onze bevolkingsaanwas, jaarlijks met ruim 30.000 woningen worden uitgebreid en moet bovendien regelmatig worden vernieuwd. Dit woningbezit betekent economisch een aanzienlijk deel van ons nationaal vermogen. Sociaal is de waarde van onze woningen nog groter te schatten, wat Dr. van Beusekom in zijn eerste hoofdstuk duidelijk in het licht stelt.

Na de balans te hebben opgemaakt van de bereikte resultaten in de laatste 40 jaren en na een critische be-

schouwing over de van overheidswege gebruikte middelen — in het bijzonder na de vorige oorlog —, stelt schr. eerst quantitatief en daarna kwalitatief de taak vast, die in de volgende jaren op dit gebied is te verrichten. Hierbij wordt aangeknoopt aan statistische en parastatistische onderzoeken betreffende de loop van de bevolking.

Vervolgens wordt de organisatie van het productie-apparaat van de woningen kritisch beschouwd, waarbij schr. de rol van de Overheid en van het particulier initiatief, zoals die is geweest en zoals die zou moeten zijn, bespreekt.

De laatste hoofdstukken behandelen bijzondere onderwerpen: de volkshuisvesting ten plattelande, het bouwen van eigen woningen, de bouwkasen en de huisvesting van bijzondere bevolkingsgroepen.

In het slothoofdstuk worden de voorwaarden genoemd, die vervuld moeten worden om te verzekeren, dat een eenmaal opgesteld bouwprogramma ook tot uitvoering wordt gebracht.

Een aantal aantrekkelijke ontwerpen van woningtypen, samengesteld door Ir. D. Tuinstra, aan het boek toegevoegd, worden in de tekst niet behandeld.

Dit is in grote trekken geschetst de inhoud van het werk, waarvan wij in het volgende nog enkele belangrijke onderdelen zullen bespreken.

Uit de cijfers van de woningstatistiek blijkt, dat de vermeerdering van de woningvoorraad gelijke tred heeft gehouden met de groei van de bevolking en het aantal gezinnen.

De Overheid is hierbij niet afzijdig gebleven. In de periode 1905 — 1941 is uit 's Rijks kas bijna 1 milliard gulden aan voorschotten en 133 miljoen gulden aan bijdragen verleend. Hierbij komt nog, wat van gemeentewege aan hulp is verstrekt, waarvan evenwel geen samenvattende cijfers beschikbaar zijn. Met deze medewerking is de bouw van 280.000 woningen mogelijk gemaakt. Toch is dit nog een bescheiden aandeel in de gehele productie, daar deze jaarlijks gemiddeld meer dan 45.000 heeft bedragen. Het merendeel van de woningen, de laatste jaren gebouwd — meer dan 80% —, kwam tot stand door het particulier initiatief.

Toch was deze productie, zoals Dr. van Beusekom in het licht stelt, niet bevredigend. De oude woningvoorraad wordt onvoldoende vernieuwd. Meer dan 900.000 woningen op het huidige totaal van 2,2 miljoen is ouder dan 50 jaar, terwijl jaarlijks slechts 6.500 werden afgebroken. Dit laatste acht Dr. van Beusekom terecht veel te gering, mede doordat slechts een deel van de gesloopte woningen tot de verouderde mag worden gerekend. Bij het opstellen van een toekomstig bouwprogramma zal hiermee rekening moeten worden gehouden. Dr. van Beusekom becijfert, dat het aantal te slopen woningen voor de naaste toekomst op 12.000 per jaar dient te worden gesteld.

Een ernstiger tekortkoming is de onvoldoende voorziening van woningen voor de weinig draagkrachtige bevolkingsgroepen op het platteland en in de steden. Op blz. 194 zegt de schrijver:

„Tal van gezinnen ten plattelande hebben slechts een karig inkomen en kunnen de huur van een nieuwe woning, welke in normale tijden niet beneden f 2,50 à f 3,00 per week kan worden geleverd, niet betalen. Het woonwagengedrag en de ontoelaatbare samenwoningen en woningsplitsingen zijn in hoofdzaak toe te schrijven aan het niet te overbruggen verschil tusschen hetgeen deze gezinnen aan huur kunnen betalen en hetgeen een nieuwe woning kost.”

Onder deze omstandigheden is het niet te verwonderen, dat het particulier initiatief afzijdig moest blijven. Overheidsmaatregelen zijn dus geboden. De Landarbeiderswet heeft weliswaar 5.000 gezinnen aan een eigen woning geholpen in 20 jaar tijd, maar dit staat ver van een aanvaardbare verhouding tot de behoefte. Voor andere perso-

nen dan landarbeiders staat alleen de toepassing van de Woningwet open. Deze heeft slechts beperkte toepassing gevonden, doordat de Regering de steun voor het bouwen van een nieuwe woning gekoppeld heeft aan de opruiming van een krot. Hiermee was de deur gesloten voor hulp aan talrijke gezinnen, die noodgedwongen in woonschepen, woonwagens, of door bij anderen in te wonen, huisvesting hebben moeten zoeken. Een oplossing geeft Dr. van Beusekom niet aan, maar hij wijst op een moeilijkheid: het platteland dreigt door gebrek aan cultuurgrond overbevolkt te geraken, zo het dat niet reeds is. Het zou dus onjuist zijn op het platteland woningen te bouwen voor bevolkingsgroepen, die daar toch geen behoorlijk bestaan kunnen vinden. Hij raakt hiermee een belangrijk vraagstuk aan. Wij achten dit evenwel niet een gerechtvaardigd motief om geen begin te maken met een snelle en grondige bestrijding van ontoelaatbare woningtoestanden op het platteland, al is enige voorzichtigheid geboden¹⁾. Er is immers zulk een achterstand, dat we voorwaar niet bereed behoeven te zijn, dat het platteland spoedig te veel goede woningen zal bezitten.

Eén van de zwakke punten van het tot nu toe gevolgde systeem is o.i., dat te veel is overgelaten aan het initiatief van de plattelandsgemeentebesturen, die met deze problemen niet overweg kunnen. Het is ons bekend, dat een commissie, ingesteld door het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw, thans dit vraagstuk bestudeert en met haar werkzaamheden ver gevorderd is.

Wat de productie van goedkope woningen in de steden betreft, geeft Dr. van Beusekom wél een oplossing, nl. door onderscheiding van de woningbouwverenigingen in twee groepen. Tot de ene groep zouden behoren de woningbouwverenigingen, die geen bijzonder sociaal doel nastreven, maar voornamelijk woningen exploiteren in het belang van hun leden. Deze zouden op gelijke voet worden behandeld als particulieren.

De tweede groep zou bestaan uit de verenigingen, die met bijzondere overheidssteun woningen bouwen ter verhuring aan degenen, die onvoldoende draagkrachtig zijn om een rendabele huur te betalen. Uiteraard zal het bestuur van deze verenigingen niet, zoals bij de eerste categorie, geheel door de leden-bewoners moeten worden gekozen. Meer philanthropisch gerichte verenigingen en belangstellenden zouden de kern moeten vormen voor dit werk.

Wat bouw en exploitatie van gemeentewoningen betreft, deze zou Dr. van Beusekom willen beperkt zien tot die categorieën van de bevolking, die bijzondere zorg vereisen, bijv. voormalige krotbewoners. „Wel kan in het algemeen worden gezegd, dat de gemeente de laatstbouwende instantie moet zijn. Zij moet bouwen, wanneer alle andere corporaties in gebreke blijven”, leest men op blz. 191.

Gelet op de schaal, waarop woningen voor weinig draagkrachtige gezinnen gebouwd zullen moeten worden, en op de grote bedragen aan overheidsgeld, die in deze woningen zullen moeten worden geïnvesteerd, betwijfelen wij, of er een voldoende aantal bekwame mensen te vinden is, die belangeloos deze taak op hun schouders kunnen nemen.

Naar onze mening zal stellig blijken, dat in de toekomst voor deze bevolkingsgroepen het best gemeentewoningen zullen worden gebouwd; er zal dus meer in de richting worden gegaan, die het op blz. 187 genoemde rapport van den voormaligen directeur van Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting te 's-Gravenhage (Ir. P. Bakker Schut) voorstaat, dan in de richting van het stelsel van Beusekom.

Dr. van Beusekom toont zich een warm voorstander van het ééngezinshuis en zal daarbij stellig de instemming hebben van de grote meerderheid van de belangstellen-

¹⁾ Zie ook „Volkshuisvesting ten plattelande” door F. S. Noordhoff in „E.-S.B.” van 19 Juli 1944.

den. Wat bouwkosten betreft, is het ééngesinshuis niet duurder dan een gelijkwaardige étagewoning, zodat de kosten geen beletsel vormen. Het bezwaar, wel eens aangevoerd, dat met deze bouwwijze meer cultuurgronden verloren gaan dan bij étagewoningen, wordt door schr. weerlegd door aan te tonen, dat dit slechts gering is in vergelijking met de jaarlijkse uitbreiding van het oppervlak cultuurgrond. Hij had er aan kunnen toevoegen, dat de opbrengst van de cultuurgrond per ha ook groter wordt door moderne exploitatiemethoden, betere bemaling van polders en dergelijke maatregelen; ook deze middelen geven een niet te verwaarlozen compensatie.

Ook het feit, dat de uitgestrektheid van onze steden groter wordt, indien de uitbreiding met ééngesinshuizen plaatsvindt in plaats van met étagewoningen, vormt geen beletsel uit economisch oogpunt.

Wat echter wel een rol kan spelen zijn de kosten van de grond en die van het bouwrijp maken ervan. Een uitgebreid complex van vrij ingewikkelde factoren beheerst het probleem zegt Dr. van Beusekom, waarvan hij noemt: de kosten van ruwe grond, van grondverbetering, van bestrating en van rioleringswerken. Hij had er aan kunnen toevoegen de renteverliezen, die afhankelijk zijn van de rentestand, en de tijd, waarbinnen de grondexploitatie zich voltrekt. Terecht zegt hij daarom, dat zeer veel beleid en inzicht van de gemeentelijke Overheid nodig is om te voorkomen, dat de grondkosten voor goedkope ééngesinshuizen te hoog oplopen.

In de hoofdstukken, die betrekking hebben op het bouwen en het bouwtoezicht, waarschuwt Dr. van Beusekom tegen te vèrgaande normalisatie, omdat hij de woning als cultuurgoed ziet. Alleen normalisatie van voorschriften, die voortvloeien uit technische overwegingen, wil hij met kracht bevorderen. De steeds verdergaande voorschriften van de bouwverordeningen acht hij verkeerd. De oorzaak is, dat iedereen het recht heeft een bouwvergunning te vragen en een bouwwerk uit te voeren. Een uitweg ziet hij in de regeling van de bouwbevoegdheid, waardoor meer kan worden overgelaten aan de architecten en de bouwtechnici. Hoewel wij erkennen, dat het een verbetering is als het bouwen alleen door deskundigen geschiedt, menen wij, dat overheidstoezicht op de architectuur onmisbaar is. Immers, een architect is niet altijd even gelukkig in zijn ontwerpen; men kent architecten van naam, die perioden van inzinking hebben gehad. Bovendien staat de architect soms niet genoeg onafhankelijk tegenover zijn principaal om voet bij stuk te houden, wanneer deze wensen heeft, die niet verenigbaar zijn met de eisen van een goede architectuur.

Het hoofdstuk financiering raakt een probleem, dat na de oorlog bijzondere moeilijkheden met zich zal brengen. Omtrent de wijze, waarop dit zal moeten gebeuren, tast men nog in het duister. Dr. van Beusekom bepaalt zich tot de berekening van het jaarlijks benodigd kapitaal, dat in de woningbouw moet worden geïnvesteerd. Uitgaande van een gemiddelde kostprijs, die overeenkomt met die van de jaren 1923—1931, is voor de bouw van 50.000 woningen jaarlijks 210 miljoen gulden nodig. Gaat men uit van de veronderstelling, dat het aandeel van de Overheid relatief gelijk blijft aan dat in het verleden, dan zal 190 miljoen gulden per jaar van particuliere zijde moeten komen.

Voor de overbrugging van de duurtperiode direct na de oorlog kan men het thans gevolgde systeem van renteloze voorschotten gebruiken. De bedoeling is, dat, ingeval de huuropbrengst mocht stijgen, het voorschot geheel of gedeeltelijk rentedragend wordt. Dr. van Beusekom geeft in ernstige overweging dit laatste stelsel van toepassing te brengen op de woningbouwverenigingen.

In hoofdstuk XVI wordt het actuele probleem behandeld, of de woningbouw, evenals voorheen, hoofdzakelijk moet geschieden door de bouwers voor de markt,

die de door hen gebouwde huizen aan exploitanten verkopen, of dat het de voorkeur verdient de woningbouw geheel in handen te leggen van kapitaalkrachtige ondernemingen, die de woningen niet verkopen, doch deze zelf blijven exploiteren. Hierbij worden de mogelijkheden tot verbetering van het systeem „bouwen voor de markt” besproken, die door Dr. van Beusekom met nadruk in het licht worden gesteld, tegenover de propaganda, die voor het gerationaliseerde grootbedrijf op het gebied van de woningbouw wordt gevoerd.

Vast staat, dat het kleinbedrijf niet economisch is; vermoedelijk bestaat een optimum bij een bepaalde middengrootte, daar bij de productie op grote schaal nadelig blijken op te treden. Ongetwijfeld is een nadeel van het kleinbedrijf, dat de activiteit ervan — onafhankelijk van de behoefte — te sterk wordt beïnvloed door de fluctuaties in de hypotheekrente en de economische conjunctuur. Voorts is het een nadeel, dat het zich bijna uitsluitend toelegt op de bouw van het meest courante woningtype: de middenstandswoning.

In het laatste hoofdstuk wordt gepleit voor een stelselmatige zorg voor het beschikbaar stellen van bouwgrond, daar zonder beschikbare bouwgrond de noodzakelijke woningbouw moet stagneren. Vooral bij kleine gemeenten doet zich het bezwaar van gebrek aan bouwgrond voor. Uiteraard zal de eerste tijd na de oorlog, evenals het bouwen, het bouwrijp maken van gronden abnormaal duur zijn. Dit feit zal de gemeentelijke activiteit belemmeren, indien geen financiële regeling tot stand komt, die de hogere kosten overbruggt.

Het is een goede gedachte geweest van Dr. van Beusekom deze studie op dit moment te hebben laten verschijnen. Hij heeft de zaak van de volkshuisvesting er een aanmerkelijke dienst mee bewezen, niet in het minst door de overzichtelijke wijze, waarop de problemen zijn behandeld. Hierdoor zijn zij toegankelijk geworden, ook voor degenen, die vreemdelingen zijn op dit gebied en straks geroepen zullen zijn gewichtige beslissingen te nemen.

Wanneer na de oorlog met voortvarendheid het herstel van ons land wordt aangevat, dan zal er ongetwijfeld een grote belangenstrijd om de voorrang ontstaan. Immers, de technische en de financiële mogelijkheden zullen het volledig herstel van wat is verloren gegaan en het opheffen van de achterstand, die op sommige gebieden is ontstaan, pas in een vrij lange reeks van jaren mogelijk maken.

Gevreesd kan worden, dat, door gebrek aan voldoende begrip, na de oorlog beslissingen zullen worden genomen, waardoor aan het grote belang van een goede volkshuisvesting te kort wordt gedaan. De mogelijkheid bestaat, dat de Regering, te zeer onder indruk van de economische belangen, die betrokken zijn bij het herstel van de productie, te weinig oog zal hebben voor de bezwaren van de woningnood. In dat geval zouden spanningen ontstaan, die de sociale vrede in gevaar brengen. Deze spanningen zoveel mogelijk te voorkomen is de kunst van het goede regeringsbeleid. In het belang hiervan zal voor degenen, die de volkshuisvesting na de oorlog zullen behartigen, bijzondere waakzaamheid geboden zijn, teneinde te verzekeren, dat de woningvoorziening na de oorlog in voldoende omvang en op de beste wijze plaatsvindt.

Dit is de conclusie, waar men toe komt na de bestudering van de belangwekkende beschouwingen van Dr. van Beusekom.

Ir. L. H. J. ANGENOT.

ONTVANGEN BOEKEN, BROCHURES EN STATISTIEKEN

BOEKEN.

Bedrijfseconomische monographiën onder redactie van Dr. J. G. Stridiron. VIII en IX.

Schetsen uit de financiering der onderneming I en II door Prof. Dr. A. B. A. van Ketel. (Leiden 1944; H. E. Stenfert Kroese's Uitgevers-Maatschappij N.V.).

De organisatie van het bedrijfsleven door Mr. W. C. L. van der Grinten. (Alphen aan den Rijn 1944; N. Samsom N.V.).

Kalkulation und Preispolitik door Dr. H. Seischab. (Leipzig 1944; Verlag F. Meiner).

Vestigingswet en vestigingsverbod. Een wegwijzer voor middenstand en opleiding door A. P. Potjer en Drs. L. S. Schuyleman. (Groningen—Batavia 1944; P. Noordhoff N.V.).

De Nederlandsche Organisatie voor het Beroepsgoederenvervoer langs den weg (1 Oct. 1940—31 Dec. 1943) door Mr. J. M. Fuchs. (Schiedam 1944; Uitgeg. ten behoeve van de Vakgroep Goederenvervoer langs den weg te 's-Gravenhage door de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants).

Kostprijsberekening en administratie in het autovervoer door W. Vis. Uitgegeven onder auspiciën van de Vakgroep Goederenvervoer langs den weg. (Schiedam 1944; Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants).

BROCHURES.

Mededeelingen No. 58 van de Stichting Bedrijfsgroepen Metaal- en Electrotechnische industrie. ('s-Gravenhage 1944).

Onderzoek naar de rentabiliteit van het pensionbedrijf. Uitgave van de Stichting Economisch Instituut voor den Middenstand. ('s-Gravenhage 1944).

Kieler Vorträge gehalten im Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel, herausgegeben von Prof. Dr. Andreas Predöhl. No. 73: *Die Aufgaben der Thünen-Forschung* von Prof. Dr. A. Petersen. (Jena 1944; Gustav Fischer Verlag).

Hoofdc commissie voor de Normalisatie in Nederland; Centrale Taalcommissie voor de Techniek. Ter critiek verschenen de *ontwerpwoordenlijsten*:
V 5007 Posterijen, Telegrafie en Telefonie;
V 5008 Hout;
V 5010 Vervoermiddelen over den weg.
('s-Gravenhage 1944).

STATISTIEK.

Statistische Berichten der Gemeente Utrecht. 27ste jaargang Januari—December 1943. Uitgave van de Afdeling voor Maatschappelijke Aangelegenheden en Statistiek.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED

ALGEMEEN, HANDEL EN NIJVERHEID.

Arbeidszaken. Wijzigingen in de regeling van loonen en andere arbeidsvoorwaarden voor werknemers in het veenbedrijf in de provincie Drenthe, waarbij de hoofd-tarieven, enkele neventarieven en de uurloonen worden verhoogd en een toeslag wordt ingesteld voor het met laadtarieven verdiende loonbedrag. (E.V. 1944, No. 21; blz. 538).

Deviezenbescherming. Bij wijziging van de Verordening inzake bescherming van deviezen, belasting en douane-rechten worden de ambtenaren van het Duitse Deviezen-beschermingscommando, naast de bevoegde Nederlandsche ambtenaren, ook belast met de medewerking bij de uit-

voering van het Prijsbeheerschingsbesluit, het Voedselvoorzieningsbesluit, het Economisch sanctiebesluit 1941 en de Beschikking inzake het ontvangen van Duitse orders door Nederlandsche ondernemingen. (E.V. 1944, No. 21; blz. 538).

Financiering Rijksbureaux. Besluit inzake nadere regeling van de financiering der Rijksbureaux. (E.V. 1944, No. 20; blz. 511).

Handel. Nadere regeling van de distribueering van inmaakglazen voor kleinhandelaren. Regeling van den handel in visch en in natuurlijke meststoffen. Sorteervoorschriften voor den kleinhandel in lompen. Afschaffing van het zgn. consentgeld van den handel voor de Distex. (E.V. 1944, Nos. 20, 21 en 22; blz. 517, 544 en 568).

Heffingen. Wijziging in de heffing op korstlooze kaas. Vaststelling van telersheffingen voor zaaikoolzaad en zaaipeulvruchten. (E.V. 1944, No. 21; blz. 541 en 549).

Hout. Wijziging in de uitvoeringsregelingen van de Houtbeschikking 1941 no. 1. (E.V. 1944, No. 22; blz. 565).

Industrie. Regeling inzake het ter beschikking stellen van gebruikte machines. Vervaardigingsbeperking ten aanzien van zuigercompressors, niet-metalen verbindings- en aftakdoozen, lamphouders, zuurpompen en hydraulische en mechanische persen voor plastische massa's. Wijziging der beschikking inzake voorschriften voor materiaalkeuze. (E.V. 1944, Nos. 21 en 22; blz. 538, 540 en 565).

Monopolie producten. Het offerteverbod ten aanzien van monopolieproducten voor Duitschland, dat sinds 1 December 1942 was opgeheven, is weer van kracht geworden. Wijzigingen in het in- en uitvoermonopolie voor akkerbouw- en tuinbouwproducten. (E.V. 1944, Nos. 21 en 22; blz. 544 en 567).

Organisatie van het Bedrijfsleven. Wijzigingen in de statuten van de verticale bedrijfsorganisaties voor het Heerenhoedenbedrijf E.B.O. en van den Electrobond E.B.O. Instelling van een vakgroep Groothandel in ertsen. (E.V. 1944, Nos. 20, 21 en 22; blz. 510, 543 en 567).

Papier. Nadere voorschriften ten aanzien van het gebruik van papier en carton voor verpakkingsdoeleinden. (E.V. 1944, No. 22; blz. 564).

Prijsregelingen. Nadere besluiten van den Gemachtigde voor de prijzen met betrekking tot verplichte prijsaanduiding van uitgestalde goederen, prijsvoorschriften voor klompenherstelling, prijzen voor geïmporteerde chemische en aanverwante producten, voor groenvoedergewassen en suikerbietenzaad oogst 1943, prijscalculatie van gevlochten band en borduurwerk voor damesbovenkleeding, wijziging en aanvulling der prijzenverordening 1942 vleesch, vleeschwaren en slachtafval. (E.V. 1944, Nos. 20, 21 en 22; blz. 517, 520, 544, 565 en 568).

Steenverleening aan stilgelegde bedrijven. Nadere richtlijnen met betrekking tot de indiening van steunaanvragen voor stilgelegde bedrijven, steunverleening aan gesloten bedrijven en wijziging van de heffingsregeling steunverleening no. 1. (E.V. 1944, No. 20; blz. 514 en 515).

IJzer en staal. Nadere regelingen inzake maatregelen ter besparing van ijzer en staal. (E.V. 1944, No. 21; blz. 538).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Grondkamers. Publicatie van de goedgekeurde richtlijnen krachtens het Pachtbesluit van de Grondkamers voor Noord-Holland. (E.V. 1944, No. 18; blz. 467).

Landbouw. Wijzigingen van het ontruimingsbesluit V.V.O. 1944. Aanwijzingen ten aanzien van overneming van paarden uit inundatiegebieden. Afkondiging van de verordening bodemproductie 1944, waarin o.m. bepalingen inzake de teelt van diverse akkerbouwproducten voor den oogst 1944 zijn vervat. Nadere regeling inzake inlevering van granen, zaden en peulvruchten. Bekendmaking inzake de verstrekking van smeeroliën en vetten voor mechanische werktuigen in land- en tuinbouw. (E.V. 1944, Nos. 20 en 21; blz. 523 en 549).

Vee. Regeling van den aanslag van schapen en lammeren over 1944. Nadere bepalingen inzake den handel in biggen. (E.V. 1944, Nos. 20 en 22; blz. 523 en 568).

Visscherij. Aanvullende mededeeling op de bepalingen inzake de uitoefening van de zee- en kustvisscherij. (E.V. 1944, No. 19; blz. 493).

Voedselvoorziening. Bepalingen inzake den invoer van levensmiddelen per postpakket of als reisbagage. Wijziging van de bepalingen ten aanzien van verpakking en vervoer van margarine. (E.V. 1944, Nos 18 en 19; blz. 456 en 481).

Nadere bepalingen inzake het bereiden, vervoeren, afleveren, ontvangen en verwerken van volkorenmeel en het afleveren van volkorenbrood. Mededeeling inzake het gebruik van grondstoffen als gerst, veldboonen, erwten, cichorei en/of witlof-peekoffie, tulpenbol, rogge, eikels en suikerbieten voor de bereiding van koffiesurrogaat. (E.V. 1944, No. 21; blz. 538 en 541).

MAANDCIJFERS

GECOMBINEERDE MAANDSTAAT VAN DE VIER NEDERLANDSCHE GROOTE BANKEN EN VAN HET NEDERLANDSCHE BEDRIJF DER NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ.

(In millioenen guldens)	Nederl. Banken		Nederl. Banken en Ned. Handel-Mij.	
	31 Mei 1944	30 Juni 1944	31 Mei 1944	30 Juni 1944
Activa:				
Kas, kassiers en daggeldleeningen	379	237	434	284
Ned. schatkistpapier	1092	1275	1300	1503
	1471	1512	1734	1787
Ander overheidspapier	18	17	24	22
Wissels	1	2	8	8
Bankiers in binnen- en buitenland	65	66	87	88
Prolong. en voorsch. op effecten	25	26	36	37
	109	111	155	155
Debiteuren	130	122	165	156
Effecten en syndicaten	11	11	19	18
Deelnemingen (incl. voorschotten)	11	11	23	23
	152	144	207	197
Gebouwen	13	13	16	16
Diverse reken. (incl. overl. posten)	1	1	1	1
Belegde bestemmingsreserven	1	1	1	1
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	1760	1795	2127	2170
Passiva:				
Crediteuren	1337	1372	1618	1660
Wissels	—	—	—	—
Deposito's op termijn	131	129	161	159
Kassiers en genom. daggeldleeningen	—	—	—	—
Diverse rekeningen	35	37	39	42
Bestemmingsreserven	1	1	1	1
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	1517	1552	1832	1875
Aandeelenkapitaal	170	170	210	210
Reserve	73	73	85	85
	1760	1795	2127	2170

STATISTIEKEN

DUITSCHER RIJKSBANK.
(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen
7 Juli 1944	77	591	42.221	25
30 Juni 1944	77	598	42.150	27
23 " 1944	77	625	41.272	20
15 " 1944	77	603	41.500	29
23 Aug. 1939	77	27	8.140	22

Data	Effecten	Andere Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Andere Passiva
7 Juli '44	0,6	1.714	35.947	6.718	912
30 Juni '44	0,6	1.765	35.920	6.754	897
23 " '44	0,6	1.526	84.702	6.931	833
15 " '44	0,6	1.366	35.037	6.682	807
23 Aug. '39	982	6.380	8.709	1.195	64

DE NEDERLANDSCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnenl. wissels, openmarktpapier, beleeningen, voorschotten a/h Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opeischn. schulden
24 Juli '44	4.720.753	155.024	4.960.842	4.780.228
17 " '44	4.758.109	159.191	5.002.364	4.821.741
10 " '44	4.786.079	147.726	5.006.844	4.829.087
3 " '44	4.977.961	147.211	5.198.374	5.020.692
26 Juni '44	5.144.418	154.128	5.370.345	5.174.919
19 " '44	5.136.350	147.585	5.355.737	5.160.945
12 " '44	5.092.442	159.674	5.323.810	5.133.486
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/G	Bankassig-natiën en diverse rekeningen	Saldo Rijk R/G (D/C)	Schatkist-papier rechtstr. ondergebracht
24 Juli '44	4.386.988	393.083	57.828	C. 114.713	—
17 " '44	4.375.133	446.538	57.817	C. 144.318	—
10 " '44	4.376.123	452.795	55.038	C. 115.595	—
3 " '44	4.377.913	642.642	54.896	C. 118.873	—
26 Juni '44	4.334.680	840.173	126.518	C. 97.757	—
19 " '44	4.312.615	848.318	126.824	C. 107.196	—
12 " '44	4.286.853	846.607	121.381	C. 100.872	—
6 Mei '40	1.158.613	255.174	10.230	C. 22.962	—

¹⁾ Ingevolge de verordening 58/1943 (dd. 26 Juni) zijn de posten „Correspondenten in het buitenland“ en „Buitenlandsche betaal-middelen (excl. pasmunt)“, voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen“, van 5 Juli af opgenomen onder de buitenlandsche portefeuille, in onzen staat samengevat als „deviezen“.

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	7 Juli 1944	15 Juli 1944
	<i>in guldens</i>	<i>in guldens</i>
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandsche Bank	2.322.484,38	29.301.226,93
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	127.383,09	407.032,50
Kasvord. wegens credietver-strekking a. h. buitenland	412.997.709,97	501.995.449,24
Daggeldleeningen tegen onder-pand	—	—
Saldo per postrek. van Rijks-comptabelen	178.652.482,78	198.377.051,82
Voorschotten op ult. Mei resp. Juni '44 a. d. gem. verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fonds-bel., alsmede ope. op die be-lastingen en op de vermo-gensbelasting	—	—
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾	357.377.557,29	357.423.277,10
Idem voor Suriname ¹⁾	9.085.111,38	9.085.111,38
Idem voor Curaçao ¹⁾	150.703,11	150.703,11
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	314.023,03	—
Id. op het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	—	—
Id. op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	177.509.258,79	181.618.586,03
Verplichtingen		
Voorschot door De Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	—	—
Voorschot door De Ned. Bank in rekg.-crt. verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	6.666.000,—	6.666.000,—
Schatkistpromessen in omloop	4.337.800.000,- ¹⁾	4.481.600.000,- ¹⁾
Daggeldleeningen	—	—
Zilverbons in omloop	237.440.543,50	238.838.591,—
Schuld op ult. Mei resp. Juni '44 a. d. gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. l. d. hoofds. d. grondbel. e. d. gem. fonds-b. alsm. ope. op die bel. en op de vermogensbelasting	7.361.740,37	9.854.009,68
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	—	4.607.508,38
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	463.092.260,08	492.004.312,69
Id. aan andere Staatsbedrij-ven ¹⁾	419.595,72	428.522,20
Id. aan div. instellingen ¹⁾	730.017.443,99	757.647.494,54

¹⁾ In rekg.-crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks ondergebracht bij De Nederlandsche Bank nihil.

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1943 het Jaarregister 1943, laatste bladzijde)

Administratieplicht	27, 55, 123, 383	Blz.	Landbouw 41, 97, 125, 237, 284; 299, 313, 385, 398	Blz.	Veevoeder	41, 97
Advertenties	283		Merken	283; 299	Vereveningsheffing	125
Afval	123		Monopolieproducten	55, 123, 285, 398	Verpakkingsvoorschriften	96
Algemeen Vestigingsverbod	55		Motorbrandstof	163, 285	Vervoer	111, 163, 285
Ambacht	27, 161, 251		Non-ferrometalen	123, 299	Verzekering	96, 125, 284
Arbeidszaken 27, 55, 123, 161, 298, 383, 398			Omzetbelasting	41, 97, 313	Vestigingswet Kleinbedrijf 41, 125, 177, 236	284, 385
Bank- en Credietwezen	41, 313		Opheffing Centrales	40	Visscherij	41, 285, 313, 385, 399
Belastingzaken 41, 111, 163, 237, 285, 337			Organisatie Bedrijfsleven	27, 83, 123, 163, 283, 299, 383, 398	Vlas	41, 97, 163, 313
Betalingsverkeer met het buitenland	27		Papier	398	Voedselvoorziening 97, 135, 285, 299, 385, 399	
Bouwnijverheid	123, 251, 283		Persgas	337	Volkstuinen	125, 237
Buitenlandsche handel	123		Pluimvee	41, 135, 237, 285	IJzer en Staal 125, 177, 284, 337, 385, 398	
Deviezenbescherming	398		Prijsregelingen 40, 83, 125, 163, 284, 337, 383, 398		Zaden	41, 97
Duitsche orders	283		Rentepaai	337	Zuivel	41, 97, 163
Financiering Rijksbureaux	398		Scheldgerecht Voedselvoorziening	41		
Geneesmiddelen	299		Sierteelt	41, 97, 135, 237		
Groenten en fruit	96, 313		Sociale voorzieningen	125, 177		
Grondkamers	237, 284, 313, 398		Steunverleening aan stilgelegde bedrijven	40, 55, 125, 385, 398		
Grondstoffenbesparing en bedrijfsrationalisatie	161		Sulkerbieten e. d.	41, 97		
Handel 27, 55, 123, 162, 236, 283, 383, 398			Surrogaten	97, 237, 285		
Heffingen 41, 55, 123, 162, 236, 283, 383, 398			Tabak	40, 96, 135, 237, 385		
Hool en stroo	284, 299		Telefoonverbindingen	284		
Hout	398		Textiel	40, 96, 177		
Huurprijzen van nieuwbouw	162		Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek	41		
In- en Uitvoer	26, 383		Tuinbouw	41, 313, 385		
Industrie 27, 55, 123, 163, 283, 299, 383, 398			Turf	96		
Inlevering puntdraad en gladde draad	135		Vee	41, 97, 135, 237, 285, 313, 385, 399		
Kamers van Koophandel	40					
Kinderbijslagwet	123, 299					
Kleinhandel	251					
Kweekersbesluit	299					

Een analyse

VAN DE ARBEIDSPRODUCTIVITEIT IN NEDERLAND

door Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK

24ste Publicatie van het Ned. Economisch Instituut

PRIJS f 2.60*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.75; bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: DE ERVEN F. BOHN N.V. — HAARLEM

De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zwitserland

door

Dr. J. C. M. VAN RHEE

Publicatie No. 11 van het Nederl. Economisch Instituut

Prijs f 3.65*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 2.75; bestellen bij het N.E.I.)

Uitgave: **DE ERVEN**

F. BOHN N.V., Haarlem

Beschouwingen over een tolonie tusschen Nederland en België-Luxemburg

door

D. C. Renooij

3de Publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut

Prijs f 8.40*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 6.—; bestellen bij het N.E.I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: **De Erven**

F. BOHN N.V.-Haarlem

Dr. P. J. Verdoorn:

De ontwikkeling en druk der constante kosten

Publicatie No. 33 A

van het Nederlandsch Economisch Instituut

Prijs f 2.50*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.85; bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE: DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM